

пи, об'єднані за етнічною ознакою, віросповіданням, інтересами. *Зовнішню середу*, яка підрозділяється на дві складові. Природну середу - провідні відмінності в природних умовах, тобто полягають в різних часових поясах, кліматичних умовах та ін. Їх вплив є особливо значущим на початковому етапі адаптації.

Соціальна середа розуміється як сукупність умов, які потрібні для успішного освітнього процесу. Це можуть бути такі:

- освітнє середовище;
- соціокультурне середовище;
- сфера міжособових стосунків;
- сфера побуту і дозвілля.

Тема міжкультурної адаптації і трансформації соціальної ідентичності останнім часом стає актуальною не лише в психологічній науці, але і в системі освіти. Важливим аспектом дослідження адаптаційних процесів візитерів є засвоєння іноземних мов у ході навчання. Мова є елементом духовної культури суспільства, тому вивчення мови призводить до розуміння норм і цінностей певного культурного середовища.

Оскільки адаптаційні процеси проявляються і в умовах короткочасних контактів з новим соціокультурним середовищем, важливо усвідомлювати, які проблеми виникають в процесі адаптації візитерів і в чому полягає специфіка адаптації вітчизняних і зарубіжних візитерів. Це допоможе як організації підготовки їх до навчання, так і наданню своєчасної допомоги в адаптації іноземним студентам, що особливо важливо у сфері освіти.

Таким чином, перед фахівцями-психологами соціальні зміни ставлять такі цілі, як: вивчення і обґрунтування програм підготовки фахівців для навчання і роботи в зарубіжних країнах, програм адаптації мігрантів до російськомовної школи, пошуку механізмів формування позитивної етнічної ідентичності. Тому велика увага в цьому дослідженні приділяється проблемі міжкультурної адаптації студентів у ході вивчення іноземних мов і навчання в зарубіжних ВНЗ.

Крім того, велика увага приділяється питанням трансформації соціальної ідентичності, в якій відбиваються соціокультурні протиріччя самосвідомості.

Література

1. Berry J.W. Immigration, Acculturation and Adaptation. Ontario, 1996.
2. Шпак Л.Л. Соціокультурна адаптація: суть, напрям, механізми реалізації: Дис. д-ра соціол. наук. - Кемерово, 1992. 398 с.
3. Furnham A., Bochner S. Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments. L.; N.Y., 1986.
4. Tajfel H., Turner J. An integrative theory of intergroup conflict // The social psychology of intergroup relations. Montrey, Calif, 19-9.

АВТОНОМІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

УДК 3-8.14-: 811

Карасва Т.В.

У статті розглянуто сутність феномену навчальної автономії студентів, його відмінність від самостійної роботи; обґрунтовано зміст поняття «навчальна автономія студента».

Ключові слова: навчальна автономія студентів, самостійна робота, рівні автономії.

АВТОНОМИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Караева Т. В.

В статье рассматривается сущность феномена учебной автономии студентов, его отличие от самостоятельной работы; обосновано содержание понятия «учебная автономия студента».

Ключевые слова: учебная автономия студентов, самостоятельная работа, уровни автономии.

AUTONOMY OF STUDENTS' LEARNING ACTIVITIES

T. V. Karaieva

The article covers the essence of students learning autonomy phenomenon, the way it differs from self instruction; the notion of "student's learning autonomy" has been substantiated.

Key words: students' learning autonomy, self instruction, autonomy levels.

Сучасний попит на фахівців, здатних до вирішення професійних проблем засобами іноземної мови на рівні незалежного користувача, зумовлює необхідність з'ясування педагогічних умов для їхнього самостійного навчання іноземних мов (далі - ІМ), готовності та здатності до самостійної творчої продуктивної діяльності в ситуаціях навчання. За таких обставин автономія виявляється у контексті особистісно-орієнтованого навчання як мета, що характеризує сформованість у того, хто навчається, вмінь для самостійного вивчення мови та критерій рівня володіння мовою.

Досвід засвідчує, що розвиток та поширення автономії студентів у практиці навчання ІМ уможливилось лише при застосуванні гуманістичних підходів, орієнтованих на особистість, і базується на принципах активізації її потенційних можливостей; спрямованості навчання на її індивідуальну і самостійну працю.

Застосування такого підходу у навчанні є однією з умов успішного оволодіння тими, хто навчається, навичками та вміннями іншомовної мовленнєвої комунікації, є одним із засобів підвищення ефективності навчання іноземної мови.

У країнах Заходу розвитку автономії студентів та формуванню оптимальних стратегій навчання приділяється значна увага (Н. Holec, D. Little, E. Macaro, J. M. O'Malley, A. U. Chamot, R. L. Oxford, A. Wenden). У вітчизняній методиці викладання ІМ проблема розвитку автономії студентів досліджувалась у руслі особливостей їхньої діяльності в процесі навчання та організації самостійної роботи [4]. Разом з тим, результати цих досліджень не знайшли практичної реалізації в підручниках для ВНЗ через репродуктивний і авторитарний стиль викладання, що домінує сьогодні у практиці навчання студентів іноземної мови у цілому і професійно орієнтованого ділового спілкування зокрема. Крім того, в Україні методики навчання ІМ, які б враховували ступінь готовності студентів до автономії у навчанні та умови її розвитку, не були предметом спеціальних досліджень.

Мета статті - розкрити сутність феномену навчальної автономії студентів та характеризувати її відмінності від їхньої самостійної роботи у процесі навчання іноземної мови.

У широкому розумінні *автономія* подається у довідковій літературі як право на самоврядування, самостійне прийняття рішень, встановлення норм для себе самого (Н. Holec, A.S Hornby, D. Little, A. Scharle). Суб'єктом автономії може бути як особистість, так і група людей. У навчальному закладі такою групою може бути об'єднання кількох або групи студентів для розв'язання певного завдання. Особливо сприятливою для розвитку автономії студентів вважається позакласна та позааудиторна робота.

За теорією розвиваючого навчання розвиток здатності тих, хто навчається, до автономної навчальної діяльності виявляється як розвиток їхніх особистісних якостей, що забезпечують самоврядування, самореалізацію та саморозвиток в освітньому середовищі, а також сприяє автономному засвоєнню ІМ в процесі її вивчення (В. Леонт'єв, М. Давидова, Н. Коряковцева, Т. Тамбовкіна). У сучасних дослідженнях навчальна автономія під час вивчення ІМ визначається як внутрішня особиста незалежність студента, що базується на його здатності самостійно керувати процесом засвоєння знань та оволодінням навичками й уміннями іншомовного спілкування [2; 4]. Тобто, навчальна автономія - це послідовне самостійне спрямування тих, хто навчається, основними етапами продуктивної навчальної діяльності від самостійної постановки завдань до самооцінки результатів їх виконання.

Розвиток і поширення автономії тих, хто навчається, реалізується за кількома взаємопов'язаними напрямками, першим із яких є розвиток умінь самостійно навчатись. Наявність зазначених умінь пов'язана з формуванням у тих, хто навчається, оптимальних навчальних стратегій. Іншим напрямком, пов'язаним із реалізацією наведеного принципу, вважається так званий само-доступ (W. Littlewood, L. Miller), за умов якого самонавчання здійснюється самостійно або у співпраці з іншими студентами через навчальні ресурсні центри. Існування та використання таких центрів надає нові можливості щодо самостійної роботи та мотивації користувачів мови до опосередкованого засвоєння знань через мову. Але робота у таких центрах базується тільки на самонавчанні й індивідуальній роботі студентів та зазвичай зводиться до пошуку і перегляду цікавої, з погляду тих, хто навчається, інформації. Крім того, у процесі такого навчання ускладнюється здійснення об'єктивного особистого самоконтролю за результатами навчання та ідентифікація власних потреб щодо їх якості.

У вітчизняній методиці автономія розглядається як самостійна навчальна діяльність студентів у процесі навчання мови, в якій за умов аудиторної роботи головним є навчити студентів учитися. Зведення автономії до самонавчання, навіть, у співпраці з іншими студентами, на думку вітчизняних дослідників, має поєднуватись із груповим навчанням під керівництвом викладача (С. П. Кожушко, О. Б. Тарнопольський). Природно, що саме навчання у співпраці є найбільш придатним для застосування у початкових закладах освіти, оскільки при побудові навчального процесу в руслі такої дидактичної системи можливо досягти синергетичного ефекту, що впливатиме на ефективність роботи.

На думку О. Б. Тарнопольського [2, с. 132], під розвитком навчальної автономії студентів треба розуміти не стільки впровадження суто їхнього індивіду-

ального навчання, скільки комплекс заходів, вживання яких веде до того, що вони самі беруть на себе відповідальність за хід і результати навчального процесу. Навіть під час групового навчання можливе впровадження автономії тих, хто навчається. Така автономія, по-перше, полягає у наданні студентам права голосу у виборі цілей, змісту та методів навчання, у виборі навчальних матеріалів. По-друге, автономія забезпечується через створення і реалізацію спеціальних програм навчання з урахуванням потреб тих, хто навчається [5]. На нашу думку, є ще третій вид навчальної автономії, якого названо автономією творчої навчальної діяльності. Вона виникає у тих випадках, коли ті, хто навчається, самостійно вирішують проблемні творчі завдання засобами мови, яку вони вивчають, тобто займаються творчою навчальною діяльністю.

Автономія навчальної діяльності студента відрізняється від самостійної роботи, при виконанні якої ті, хто навчаються, виконують завдання викладача, підтримуючи та вдосконалюючи іншомовні комунікативні навички та вміння. За визначенням Н. В. Ягельської, самостійна робота студентів — це форма організації і реалізації навчально-пізнавальної діяльності, яку спрямовує і направляє викладач, або самі студенти, згідно з програмою навчання та індивідуальними потребами на аудиторних заняттях, або у поза аудиторний час з метою оволодіння професійними знаннями, навичками й уміннями та самовдосконалення [4, с. 14].

На відміну від цього, у процесі реалізації творчої навчальної автономії важливим є розподіл відповідальності між тими, хто навчається, і тими, хто навчає.

Тобто автономія розглядається як засіб навчити вчитись як у процесі навчання мови, так і протягом життя, урахуваючи значення мотиваційного потенціалу, завдяки якому той, хто навчається, перетворюється на автономного користувача мови. За цих умов залучення студентів до процесу навчання пов'язано з перспективною та процесуальною мотивацією, з яких домінуючою є остання, оскільки тільки вона може пробудити їхню творчу автономію, яка, у свою чергу, приводить до вироблення навичок та вмінь самонавчання, необхідних для ефективного користування ІМ. Саме на цих засадах реалізується можливість брати участь у психологічно реальній іншомовній комунікації на базі професійно-орієнтованого навчання.

З цієї точки зору, *навчальна автономія студента* — це його особистісна внутрішня незалежність, готовність і здатність самостійно приймати рішення під час виконання продуктивної навчальної діяльності, планувати, оцінювати, корегувати, вдосконалювати свої дії, нести відповідальність за їх результати в контексті професійного становлення [1, с. 3].

Особливого значення для навчання мови ділового спілкування набуває саме автономія творчої навчальної діяльності, яка, на думку О. Б. Тарнопольського та С. П. Кожушко [3], залежить від опрацювання студентами творчих завдань проблемного характеру. Автономія творчої навчальної діяльності може бути реалізованою через гру в бізнес, що забезпечує взаємозв'язок у реалізації трьох провідних навчальних принципів: забезпечення мотиваційної достатності у навчанні, практичної реалізації комунікативної компетенції та автономії творчої навчальної діяльності.

Оскільки за умов групового навчання навряд чи можливо досягти повної навчальної автономії, важливо брати до уваги принцип урахування рівнів авто-

номії тих, хто навчається. Наведемо три рівні автономії у процесі навчання, виокремлених О. Б. Тарнопольським [3, с. 95]:

- рівень нульової автономії (teacher-dependant part) або повної залежності процесу навчання від викладача;

- рівень групової автономії (student(s)-student(s) or teacher - student(s) negotiations) або часткова групова автономія у прийнятті рішень на основі компромісу;

- рівень індивідуальної / групової автономії або повної автономії тих, хто навчається, у сенсі реалізації ними самонавчання.

Отже автономія — це не просто завдання, які студенти виконують без безпосереднього контролю викладача: під розвитком автономії розуміється комплекс заходів, вживання яких приводить до того, що студенти значною мірою беруть на себе відповідальність за хід та результати навчального процесу. Таким чином, розуміння автономії пов'язано саме з процесом навчання і тому запровадження ігор та технології виконання навчальних проєктів у навчальний процес є ефективним засобом для досягнення мети — надання автономії тим, хто навчається, під час вивчення ними ІМ для ділового спілкування. Саме ігри (рольові, ділові) та навчальні проєкти вимагають автономії навчальної діяльності і творчості в процесі їх проведення, за їх відсутності реалізація наведених видів навчальної діяльності взагалі неможлива [3, с. 93].

Сьогодні у професійно-орієнтованому навчанні фахівців іноземної мови для ділового спілкування поширюється застосування ділових ігор, проєктної технології навчання, оскільки саме вони уможливають актуалізацію навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається, як суб'єктів діяльності та створюються умови для реалізації їх особистісного потенціалу. Але процес надання та розширення їхньої навчальної автономії є поступовим, як і процес роботи над проєктом або процес проведення ділової гри. Це потребує поетапної підготовки, яка складається з *підготовчого етапу роботи* (наприклад, розробка проєкту — з обговорення ідеї, визначення мети, розробки загального плану, проведення базового дослідження з теми, зіставлення інформації) та саме її *проведення* (наприклад, презентація проєкту й оцінювання проєктної продукції). У випадках, коли студенти досягають навчальної автономії у вищенаведеному розумінні, усвідомлюють, що їх особисті зусилля відіграють вирішальну роль у навчанні, то якість навчання підвищується в багато разів, бо вони виконують навчальну роботу зі значно вищим рівнем відповідальності та навчальної мотивації, спираючись на властиві кожній особистості та оптимальні для неї навчальні стратегії.

Висновки. Навчальну автономію студентів слід розглядати як сукупність створених умов навчання та наявних психологічних властивостей у тих, хто навчається, що сприяє прояву їх здатності до самостійного прийняття рішень у процесі навчальної діяльності. Ефективність навчальної діяльності, побудованої на основі автономії студентів, при груповому навчанні може бути підвищена за рахунок керування мовленнєвими діями студентів у послідовності від рівня підпорядкованості викладачеві (нульова автономія) через групову автономію (часткова) до індивідуальної автономії (повна).

Подальші дослідження доцільно проводити у напрямку розробки методик навчання ІМ, які б забезпечували умови для надання та реалізації автономії творчої навчальної діяльності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасва Т. В. Методика навчання ділової англійської мови з урахуванням рівня автономії студентів економічних спеціальностей: автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. В. Карасва; Південноукраїнський держ. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського. — Одеса, 2010. — 21 с.

2. Тарнопольський О. Б. Шляхи розвитку автономії студентів на курсах англійської мови для ділового спілкування / О. Б. Тарнопольський // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі: зб. наук. праць. — Донецьк: ДонНУ, 2002. — С. 130-135.

3. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения: учеб. пособие / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. — К.: Ленвит, 2004. — 192 с.

4. Ягельська Н. В. Методика організації самостійної роботи студентів з англійської мови з використанням професійного мовного портфеля: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. В. Ягельська ; КНЛУ. — К., 2005. — 192 с. University Press, 1981. — 89 p.

5. Tarnopolsky O. The Scale of Learner Autonomy: Three levels in an intensive English program / O. Tarnopolsky // Independence. Newsletter of IATEFL Learner Independence Special Interest Group, Summer. — 2001. — Issue 29. — P.2-5.

ІНДИВІДУАЛЬНО І ЗІ ТИПОВІ ПРОЯВИ СУБ'ЄКТНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

ELR 155

Одарій Т. В.

У статті представлені дані теоретико-емпіричного дослідження індивідуально психологічних особливостей суб'єктної залежності, що презентовані її певним типом. Проаналізовано психологічну сутність кожного типу, його специфіку та відмінності прояву на різних етапах формування его-ідентичності особистості.

Ключові слова: суб'єктна залежність, его ідентичність, аддиктивна особистість.

ІНДИВІДУАЛЬНО І ЗІ ТИПОВЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ СУБЪЕКТНОЙ ЗАВИСИМОСТИ

Одарий Т. В.

Резюме. В статье представлены результаты теоретико-эмпирические исследования индивидуально психологических особенностей субъектной зависимости, которые презентируют определенный ее тип. Анализируется психологическая сущность каждого типа, его специфика и различия проявлений на разных этапах формирования эго-идентичности личности.

Ключевые слова: субъектная зависимость, эго-идентичность, аддиктивная личность.

INDEVIDYAL DISPLAYS OF SUBJECT DEPENDENCE

Odariy Tatayna Valerievna